

Anmeldelser

Anette Warring: Historie, magt og identitet – Grundlovsfejring gennem 150 år. Magtudredningen/Aarhus Universitetsforlag 2004, 245 s., 248 kr.

Anette Warrings og Claus Brylds bog om besættelsestiden som kollektiv erindring var – sine mangler til trods – en uhyre væsentlig og velgennemtænkt bog, der satte en helt ny dagsorden for besættelsestidshistorien. Den var historien om myten om besættelsestiden og bidrog dermed væsentligt til at bringe krigen på afstand. Det har fremmet refleksionen. Nu har Warring benyttet samme erindringspolitiske greb på grundloven. Hun har – med studenterhjælp – systematisk gennemgået grundlovsfejringerne i 150 år, og det er der kommet en meget spændende bog ud af. Warring beskriver iscenesættelsen af demokratiet og får dermed fortalt historien om folkestyrets selvforståelse og den politiske kultur. Temaet er foregrebet i Inge Adriansens imponerende værk om danske nationale symboler. Hendes kapitel om nationaldage kan med udbytte læses som supplement til Warrings bog.

”Grundlovsdag var fra sine første leveår en politisk kampdag,” skriver Warring om fejringens tilblivelse i 1854, da lejligheden blev benyttet til at demonstrere utilfredshed med regeringen Ørsted. For at undgå vrøvl med regeringen blev festen på Eremitagesletten iscenesat som en hyldelse til kongen. Således kunne fejringen af forfatningen som givet af den sidste enevældige konge også bygge på en overførsel af symbolværdi fra monark til folkefest. Warring nævner ikke det almindelige rygte, at den 5. juni som dato blev valgt, fordi det var Grevinde Danners søns fødselsdag. På denne dag mødes det borgerlige i sandhed med det kongelige også i den offentlige sladder.

I løbet af 1870'erne begyndte grundlovsfejerne at blive opdelt efter partifarve. Man kunne ikke længere samles om en fælles fejring. Det fulgte logisk af den politiske situation, der udviklede sig til en forfatningskamp, som altså også var en kamp om historien om forfatningen. Grundlovsdagens brisante karakter kunne mobilisere op mod en tredjedel af den københavnske befolkning, da den stod på sit højeste. Hver især forsøgte partierne at fremstille sig selv som den sande grundlovs

værn. Socialdemokraterne fejrede også 1. maj i en scenografi, der mindede om grundlovsdags. Konservative kræfter forsøgte med opfindelsen af Valdemarsdag i 1912 at skabe en alternativ nationaldag, hvor fanen, æren og nationen kunne nyde fejring, uden at erindringen om folkestyret slørede billedet.

Efter Grundlovsrevisionen i 1915 etableredes et nationalt erindringsfællesskab, som kun DKP stod uden for. Forfatningskampen var glemt, og de gamle partier var enige om en køreplan for fred, om man så kan sige. Det betød imidlertid også, at grundlovsdag blev mindre væsentlig som markør for det, der lå tiden på hjerte. Besættelsen betød en naturlig genoprustning af den nationale konsensus, men med en stærk understrøm af politisk-ideologiske modsætninger. Justitsministeriet udstedte af egen drift i maj 1940 et forbud mod afholdelse af grundlovs møder. Man frygtede vel netop, at møderne kunne anvendes som nationale manifestationer og provokationer af besættelsesmagten. De blev derefter kun holdt som indendørs møder.

Grundlovens 100 års jubilæum blev med Warrings ord en topstyret fiasko: pompøs og uden folkelig interesse. Danmarkshistoriens hidtil dyreste filmproduktion om grundlovens tilblivelse blev taget af plakaten efter få dage (Hvad med en udsendelse på DR2?). Det hænger sammen med, at folkestyret efter 1945 slet ikke stod til diskussion. Politikerne fejrede sig selv, og det er ikke klædeligt. ”Muserne tier, kun Bomholt taler”, som Børge Outze skrev. Ved 150-års-jubilæet gik det lidt bedre med den officielle fejring, men også kun lidt bedre, for grundloven var i 1999 stadig et politisk *non-issue*, selvom formålet med jubilæumsfestlighederne var ”at skabe debat”. Det synes at være den berettigelse, man bruger ved alle de lejligheder, hvor egentligt indhold savnes. Af Warring får dén fest da heller ikke noget godt skudsmål.

Kun debatten om EF og EU har i efterkrigstiden kunnet puste liv i grundlovs erindringen, der nu udspilles langs nogle efterhånden velkendte frontlinier, hvor grundloven er blevet set som bærer af det, som EU savner, hhv. demokrati og det nationale. EU-modstanderne anvender – afhængig af politisk grundsynspunkt – de to elementer i forskellige blandingsforhold i deres agitation, men selv venstrefløjen – med Ebbe Kløvedal i spidsen – kan ikke sige sig fri for at have anvendt klassisk konservative na-

tionale argumenter. Warring drager med Adriansen en interessant parallel til Norges fejring af 17. maj, der er forblevet en dag for national samling og derfor ikke er blevet inddraget i den politiske debat, selvom EF og EU også har været væsentlige spørgsmål dér. Warring mener, at krigserfaringen bevirker, at nordmændene i højere grad kan bruge deres grundlovsdag til national samling. Den norske grundlov var sat ud af funktion 1940-45, mens den danske stadig virkede. Grundlovens slørede rolle under besættelsen gjorde den utjenlig som markør for den nationale selvstændighed efter krigen i Danmark.

Warring gennemfører trods sit komplicerede teoretiske udgangspunkt sine pointer fint og sine steder med stor elegance. Bogen er ikke nær så lang, som den kunne have været, og tak for det. Skal man følge med i den historiske litteratur, skal der læses mange bøger, og derfor er man taknemmelig for sproglig økonomi. Bogens pointe har en helt klar relevans for magtudredningen og er et eksempel på, at fortiden i højeste grad lever. Man møder så ofte beklagelser over, at kulturkampen udkæmpes med ryggen mod fremtiden. Denne bog viser, at det er der en god grund til.

Og så til slut det evige omkvæd: det er med de gængse tekstbehandlingsprogrammer ingen ulempe at lave et register set i forhold til den gavn, læserne har af det. Nu står bogen og viser på reolen, fordi jeg ved, at det tager for lang tid at foretage et opslag i den.

Jes Fabricius Møller

Henrik Ellegård Frederiksen: Skt. Markus Kirke. Frederiksberg 1902-2002. En krønike i ord og billeder. Udg. af Skt. Markus menighedsråd 2002, 72 s.; Mette E. Havsteeen-Mikkelsen (red.): Tranderup Kirke. En landsbykirke og dens historie. Udg. af Tranderup menighedsråd 2003, 71 s., 150 kr.

I de senere år har et stadigt stigende antal danske kirker fået deres historie beskrevet. Ved siden af den gamle klassiske sognehistoriegenre, er kirkemonografien vel nu så småt ved at tage konkurrencen op. I de bedste af disse kirkemonografier behandles ikke alene kirkens, men også kirkesognets og sognelivets, historie, således at bøgerne bliver til meget andet og mere end blot kirke(bygnings)historie.

De to her foreliggende kirkehistorier er gode eksempler på, hvor varierende denne genre kan

være. Det er ikke alene to vidt forskellige kirkesogne – et hovedstadssogn og et lille dansk landsogn, der er tale om, men også to vidt forskellige bøger, ligesom bogen om Skt. Markus sogn er skrevet af en enkelt person, mens Tranderupbogen har flere forfattere involveret.

Bogen om Skt. Markus sogn er formatmæssigt en noget uhåndterlig størrelse, der er svært at styre under læsningen. Indholdet vejer dog op herpå, selvom man ikke kan sige, at det er en velstruktureret og gennemtænkt bog. Forfatterens - den lokale sognepræst - fortællelyst og viden om sognet vejer dog op på dette i en sådan grad, at man til tider rent glemmer, at meget af det man får at vide, vist ikke er så åbenlyst relevant, som man i grunden kunne ønske sig.

Bogen er delt op i en række hovedafsnit, hvor man først introduceres for Frederiksbergs historie i "den landlige epoke" frem til 1855, nybyggertiden og ekspansionsperioden fra 1855 til 1925 og endelig det moderne Frederiksberg i tiden efter 1925. Mens det første afsnit om tiden indtil 1855 er alment oplysende om Frederiksbergs tidlige historie, er afsnittet om nybyggertiden en lidt underlig kop the. Vi får nemlig ikke ret meget at vide om Frederiksberg (eller for den sags skyld om Skt. Markus sogn); vi får derimod en længere smøre om alle de kendte kunstnere mm., der har boet i sognet i perioden. Det er ikke særligt relevant i en kirkehistorie, men det er på den anden side underholdende og godt fortalt. Så jeg tilgiver forfatteren hans kunstneriske eskapader.

Efter de tre afsnit om Frederiksberg og Skt. Markus sogns historie følger et mere konkret kapitel om selve kirken, dens historie og interiør, inventar osv., sognarbejdet og menighedslivet gennem tiden, hvorefter der af sognets anden præst – Karen Rommerdahl – slutes af med en kortfattet oversigt over sognets nuværende religiøse liv og, ikke mindst, et portræt af de to sognepræsters religiøse ståsted og daglige gudstjenestepraksis. Bogen slutes behørigt af med en traditionel "series pastorum".

Overordnet set er bogen, trods dens noget rodede karakter, anbefalelsesværdig. Det er en bog fyldt med hjerteblod og engagement. Man fornemmer, at Henrik Ellegård Frederiksen elsker sit sogn, og at han nyder at fortælle om de mange sider af dets liv og historie. Det er dette personlige engagement, der bærer bogen igennem og gør, at den bestemt er værd at investere i. Jeg er ikke i tvivl om, at lokale Frederiksbergborgere med interesse for lokalområdets historie vil kunne lide denne sympatiske bog.

Bogen om det lille ærøske landsogn Tranderup og den lokale sognekirkes historie, er af en ganske anden beskaffenhed. Her har man samlet en række specialiserede forskere med

særlig viden om danske kirkebygninger, kirkeikonografi og ærøsk lokalhistorie. For nu snart en del år siden fik de ærøske sogne Marstal og Søby deres kirker portrætterede af den ærøske provst Anders Hauge og den lokale museumsinspektør Karen Margrethe Fabricius. Nu er det altså Tranderups tur, men – jeg er ked af at sige det – bogen løber ud i sandet, og formår kun enkelte steder at hæve sig op til noget, der er interessant, endsiges stilistisk velskrevet. De to første afsnit om kirkens bygningshistorie og inventarrenoveringen i 1703, skrevet af middelalderarkæologen Thomas Bertelsen og kunsthistorikeren Jens Bergild, er noget tørre og lidt underholdende. De er skrevet på en så nøgtern og ”koldt” registrerende måde, så klinisk rense- sede for personligt engagement og stilistisk ”lyrik”, at man ikke på noget tidspunkt for alvor fatter interesse for sagen. Det ville uægtelig have hjulpet en del, hvis de to forfattere havde peppet deres tekster op med lidt mere prosa. Mere veltalende og – selvfølgelig – stor faglig indsigt, får vi i Ebbe Nyborgs afsnit om historien bag kirkens gamle madonnafigur. Man mærker tydeligt, at Nyborg ved hvad han taler om, og at han er en autoritet på området. Og det er lige præcis det, der gør, at Nyborgs afsnit er bogens bedste. Vi bliver informeret om madonnafigurens plads i den katolske forestillingsverden og dens sandsynlige tilblivelse osv. Godt og klart skrevet. Bogens afsluttende bidrag om ”Tranderup sogn i den store og lille historie”, skrevet af historikeren Karsten Hermansen og fhv. biblioteksleder Ejnar Vestergaard, er en underlig fisk. Det er nemlig ikke meget vi får at vide om Tranderup sogn i den store og lille historie. Afsnittet er derimod en gennemgang af øens historie i tidlig moderne tid i oversigtsform. Overskriften er mao. ganske misvisende. Og det er en skam. Jeg ville faktisk gerne have haft noget mere at vide om Tranderup sogn i den store og lille historie. Især da det for ærøske afficionados er kendt, at sognet i midten af 1700-tallet havde en yderst farverig præst ved navn Stephan Dresing. Dresing var ikke alene involveret i smughandel og anden fusk, men lå også i konstant strid med øens amtsforvalter og med de af sognets storbønder, som protegeredes af forvalteren. Det førte f.eks. til, at en af disse storbønder uden grund blev beskyldt for blodskam med sin steddatter, hvilket der kom en farverig retssag ud af. Men Stephan Dresing må vi åbenbart vente med til en anden god gang. Bogen slutes, som vanligt, af med en ”series pastorum”.

Bøgerne om Skt. Markus og Tranderup sogne er altså vidt forskellige. Den første har et elendigt layout, mens den sidste har et ”rigtigt” bog-layout, flot lavet af det lokale bogtrykkeri i

Marstal. Indholdsmæssigt er det imidlertid lige omvendt. Skt. Markusbogen nærmest bobler af fortælleglæde og engagement i den lokale historie, mens Tranderupbogen aldrig hæver sig over det nøgterne og sagligt registrerende niveau. Der er kort sagt engagementet til forskel.

Peter Henningsen

Anders Enevig: Gøglere, hypnotisører og savoyarder. Syddansk Universitetsforlag og Odense Stadsarkiv 2003, 263 s., 200 kr.

Anders Enevig har i årene 1995 til 1999 udgivet bøgerne *Cirkus og gøgl i Odense*, som i fire bind dækker perioden 1640-1940. *Gøglere, hypnotisører og savoyarder* er en redigeret version af tidligere offentliggjorte artikler, som knytter sig til de foregående bind. Efter en kort indledning til hver af de fire tidsperioder, som Anders Enevig har behandlet tidligere, følger en række biografier af gøglere, scenehypnotisører, linedansere, cirkusfolk og andre, som bevægede sig rundt på de danske veje og underholdt befolkningen mod betaling. Den sidste del af bogen er dedikeret til den gruppe af omvandrende underholdere, som kaldtes savoyarder. Enevigs målsætning er at bevise, at denne næsten glemte gruppe færdedes og var et særdeles velkendt syn på de danske veje for ikke så forfærdeligt mange år siden.

Bogens svaghed, som især de fire indledende kapitler lider under, ligger i de mange henvisninger til Enevigs tidligere værker. Selv om det store arbejde, Enevig har gjort, bliver tydeligt, (han har bl.a. gennemladret samtlige Fyens Stifttidender for perioden 1772-1940 og Fyens Avis, i folkemunde Iversens Avis, for perioden 1780 til 1868), kan kapitlerne vanskeligt stå alene. De giver faktisk ikke meget mening uden en læsning af de fire bind om *Cirkus og Gøgl i Odense* på grund af de mange henvisninger og indforståetheder. F.eks. fortæller avisoverskrifter som ”*Lüstre i Frederiksberg Have, København*” fra Fyens Avis, 1800, eller ”*Leonardis menageri i Slagelse*” fra samme sted, ikke meget om ”*konkrete episoder, hvor en folkemængde [...] gik fuldstændig amok med vold og hærværk til følge*” (s. 15-16). Her er vi henvist til de tidligere værker for en mere udførlig forklaring.

De indledende kapitler giver dog et indblik i forholdene for de optrædende i fortidens Danmark. Det er billedet af en befolkningsgruppe, som, trods mange forbud og påbud, stædigt fastholdt deres levebrød ved at optræde for offentligheden. Myndighederne udnyttede bl.a.

de omvandrende gøglere ved at påbyde dem at betale et beløb til den lokale fattigkasse og betale for bevillinger og tilladelser til at optræde. Underholdningsindustrien var i konstant forandring i perioden fra 1640 til 1940. De tidlige akrobater, linedansere og stærke mænd blev afløst af mere og mere tekniske indretninger som musikalske spilleinstrumenter, vokskabinetter og senere endnu dyremanagerier, panoramaer, illusionister og mikroskoper, som kunne kaste billeder op på store lærreder, så befolkningen for første gang kunne se, hvordan lopper og fluer så ud i stor størrelse.

De mange små biografier giver et fint indblik i livet for de gøglere, tryllekunstnere og scenehypnotisører. Enevig har valgt at fokusere på. Langt størstedelen af de her beskrevne mennesker var født i udlandet og kom til Danmark som underholdere og slog sig ned her. Enevig har gennemgået deres forhistorier og afslører, at mange af deres historier om kunstnernavne og adelige aner er opdigtede og en del af det image, de prøver at skabe. Det gælder f.eks. linedanseren Christian Roat, der oprindeligt hed Rohard og var født i Holland. Han døde i Danmark i 1827 efter et fald, da linen brast, mens han forsøgte at gå på line fra tårnet på Rosenborg Slot. Eller artisten Jean D'Abis, der påstod at være af adelig herkomst, men var løbet bort med en cirkustrup. Enevig afslører også, hvordan nogle af hypnosenumrene var skruet sammen, ved at lokale drenge i forvejen blev indviet i nummeret og derefter spillede hypnotiseret for at tage gas på det lokale bysamfund.

Bogens sidste del er helliget savoyarderne, en befolkningsgruppe Enevig gør opmærksom på, er så glemt, at de ikke engang har en plads i *Den store danske Encyklopædi*. Savoyarder var mennesker fra Savoyen, der vandrede rundt i fremmede lande og levede af at optræde bl.a. med sang, musik, dresserede aber og dansende bjørne. Enevig gennemgår en lang række kilder for at bevise, at der har befundet sig savoyarder i Danmark. Ved at gennemgå lovtekster, børnebøger, digte, teaterstykker, billeder og fotos, paskontrolprotokoller, avisartikler og politiprotokoller og meget andet, stykker Enevig et sammenhængende billede sammen af en befolkningsgruppe, som færdedes i Danmark fra 1700-årene og helt op til omkring Første Verdenskrig. Det er en befolkningsgruppe, som myndighederne ønskede at fjerne og kontrollere gennem love, paskontrol og andre foranstaltninger, men som befolkningen tog til hjertet. Adskillige erindringer i Dansk Folkemindesamling fortæller om, hvordan folk tog de fattige italienske børn ind i deres huse og vaskede dem og gav dem rent tøj. Historien om den stakels mismodige savoyarddrenge blev gengivet i

utallige teaterstykker og digte og var at finde i børns undervisningsbøger.

Interessant er det, at Italien var så ked af det ry landet fik i Europa, at det i 1874 forbød italienske børn at rejse rundt på den måde. Efter forbudet blev savoyardbørn et sjældent syn, men de voksne savoyarder fortsatte med at drage omkring og underholde.

Bogen giver et godt indtryk af det hårde liv som omrejsende gøgler og artist i Danmark i det 18. og 19. århundrede. Det er dog klart, at for at få et mere udførligt billede må læseren vende sig til forfatterens øvrige værker. Forfatteren påpeger selv, at det er tidligere udgivne artikler, han her har samlet i et bind. Men det er også her, det største kritikpunkt ligger. For rigtigt at forstå indledningen må man vende sig til firebindsværket *Cirkus og gøgl i Odense*. Biografierne er interessante, men mangler lidt begrundelse. Den del af bogen, der omhandler savoyarderne, har til gengæld sammenhæng og mening. Den giver et godt indblik i en del af kulturhistorien, som næsten er gået i glemmebogen, og er spændende læsning, der også kan anbefales til interesserede uden forudgående kendskab.

Birgitte Vedel-Larsen

Bent Jørgensen: Helsingør byggede skibe i 100 år. Nybygninger fra værftet i Helsingør 1883-1983 og træk af skibenes og værftets historie. Helsingør Museumsforening 2003, 103 s., 180 kr.

Der er nu ikke noget som opslagsbøger, der i en håndvending kan opklare det ene eller andet spørgsmål over aftenkaffen. Kort og præcist, så man ved, hvad man har at rette sig efter.

Sådan en opslagsbog er Bent Jørgensens *Helsingør byggede skibe i 100 år*, men den er mere end det, for indledningsvis præsenteres vi for værftets historie fra dets første stabelaføbing i juni 1883 og frem til lukningen i oktober 1983. Det er en broget historie, der begynder med Mads Holm fra Nykøbing Mors. Han udvandrede som ung mand til USA for at grave guld, men fandt hurtigt ud af, at der var mere stabile indtægter i at bygge huse til guldgraverne frem for at grave selv. Efter at have gjort det godt i den nye verden, vendte han næsen hjemad og etablerede nogle træskibsværfter, inden han i 1882 grundlagde et helt moderne værft i Helsingør, som endnu vandede sig over tabet af sundtolden i 1857.

Det blev ingen dans på roser, men ved ihærdighed og stædighed lykkedes det at få værftet

ind i en god udvikling. Holm døde i 1892, men værftet var kommet for at blive. En snes år senere købte B&W sammen med DFDS aktiemajoriteten i værftet, men B&W trak sig hurtigt ud igen, så DFDS fik aktiemajoriteten, som senere overgik til Rederiet J. Lauritzen.

I de uundgåelige stagnations- og kriseperioder viste Helsingør Værft en forbilledlig evne til nytænkning: i 1920'erne samarbejdede værftet med Højgaard og Schultz om byggeri af vej- og jernbanebroer i ind- og udland. Gas- og oliebeholdere samt vejtrømler og tjæremaskiner blev også en del af produktionen, ligesom klejnsmedene i 1930'erne blev holdt beskæftiget med bygning af kabinetter til køleskabe og radioapparater.

Hovedsagen var dog hele tiden bygning af skibe. Køle- og frugtskibe blev et af specialerne, et andet blev færger og passagerskibe, og i 1950'erne var der omkring 3600 ansatte på værftet i Helsingør. Lauritzen-koncernen var ejer af værfterne i Aalborg, Frederikssund og Aarhus og havde aktiemajoriteten i Helsingør Skibsværft. Det kunne udnyttes til et samarbejde om fælles styring og fælles indkøb, så konkurrenceevnen kunne fastholdes på et trængt marked.

I slutningen af 1970'erne tog værftet mod ordre fra så fjerne lande som Cuba, Irak og Saudi Arabien, men desværre blev skibene til de to sidstnævnte lande en så alvorlig økonomisk bet for værftet, at det måtte lukke i 1983.

Sådan kan det – desværre alt for ofte – gå, men så må man glæde sig over resultaterne. Bent Jørgensen fortæller om en udvalgt række af nybygningerne, og han forfalder ikke til at ensarte oplysningerne om hver nybygning. Nej, tværtimod fokuserer han forskelligt på hvert enkelt skib, så det i nogle tilfælde handler om skibets bygning, andre gange om dets forlis, om en episode eller politiske reaktioner. Sidstnævnte gælder ikke mindst i forbindelse med Saddam Husseins lystyacht, som måtte pantsættes for at holde gang i den irakiske krigsmaskine samt ordren på to ro-ro-skibe til Irak. DSB-færgerne "Kong Frederik IX" og "Dronning Ingrid" vækker derimod hyggelige minder om den nu forsvundne Storebæltsforbindelse, og sådan kunne man blive ved. Da økonomien så sortest ud, var værftet klar til at bygge for russerne, som ville betale med naturalier – kaviar, russiske fuld-blodsheste og russisk champagne – så fantasien fejlede ingenting, da nøden var størst.

Bogen afsluttes med en komplet liste over nybygningerne og deres vigtigste tekniske data. Desuden er bogen et overflødigshorn af flotte billeder, som vil glæde enhver skibsinteresseret. Men det er ærgerligt, at der ikke er en eneste litteratur- eller kildehenvisning, lige-

som man unægtelig kunne ønske sig, at Danmarks øvrige værftshistorie var inddraget blot en smule, så profilen af Helsingør Værft kunne stå så meget skarpere.

Men som sagt: Bent Jørgensen har lavet en perfekt opslagsbog, der giver klar og kontant besked, og det er jo netop dét, man som regel har brug for.

Karsten Hermansen

Lars Bjørn Madsen: Nordkysten – Fra Helsingør til Munkerup. Mennesker og huse. Cicero 2003, 312 s., 399 kr.

Lars Bjørn Madsen er museumsinspektør på Helsingør Bymuseum og tillige en rutineret lokalhistoriker, med flere udgivelser bag sig bl.a. *Det finurlige Helsingør* og *En ny jomfru for 40.000 tønder øl*.

Som titlen lader ane, handler denne bog om Sjællands nordkyst eller nærmere bestemt strækningen Helsingør – Munkerup. Beskrivelsen af resten af nordkyststrækningen mellem Munkerup og Hundested må vi vente med, indtil det andet bind af *Nordkysten* bliver udgivet.

Det er med forfatterens egne ord en kulturhistorisk fremstilling, men kunne lige så godt kaldes for en lokal- eller egnshistorisk beretning, idet det er egnen, eller lokaliteten, der er i centrum for fortællingen. Lars Bjørn Madsens interesse er Nordkystens kulturlandskab og områdets forvandling fra små fiskerlejer og flyvesandshærgede klintområde til mondænt sommerhusområde for den københavnske overklasse. I centrum for Madsens beretning er områdets bemærkelsesværdige herskabssteder, villaer, huse og haver. Gennemgangen af disse danner grundsubstansen i bogen, men fungerer desuden som fikspunkter for en beskrivelse af egnens befolkning og almindelige historie. Selvom fokus historisk set er på tiden omkring det store sommervillabyggeri sidst i 1800-tallet samt først i 1900-tallet, tager Madsen en række afstikkere tilbage til egnens tidligste historie, og kommer derved også fint rundt om egnens forhistorie.

Madsens fremstilling er komponeret således, at den følger udbygningen af kysten og i landliggerens fodspor fra øst mod vest – vi starter i Marienlyst og slutter i Munkerup – hvorved fremstillingen ikke kun bliver en geografisk bevægelse, men også en rejse i tid.

På rejsen vestpå tager Madsen læseren med på besøg på hoteller, sanatorier, pensionater, fiskehytter og sommervillaer mellem grever,

kongelige skuespillere, grosserere og fiskere. Nordkysten var og er et sted, hvor ikke bare mennesker, men også husene har navne, og Madsen får fint beskrevet de største, såsom Marienlyst, Sommariva, Lundehave og Julebæk. Også mange af de mindre sommervillaer såsom Solkrogen, Villa Niti, Gylfe og Klatten omtales. Som nævnt er det ikke bare husene, der interesserer Lars Bjørn Madsen, vi hører også om sørovere fra Hellebæk og Aalgaarde, der efter englændernes bombardement af København supplerede fiskeriet med kongeligt sanktioneret pirateri i 'Kaperkrigen' 1807-1814. Madsen krydrer tillige sin beretning med lokale anekdoter, myter og sagn. F.eks. fortælles der om den driftige vekselerer og hoteldirektør på Marienlyst, J.S. Nathanson, der for en lille betaling viste Hamlets grav til interesserede gæster – en spøg som selv den berømte skuespillerinde Sarah Bernhardt skulle være faldet for.

Gennem en øjenvidneberetning får vi også fortalt historien om stormyrst Alexander af Rusland og prinsesse Dagmars forlovelsesudflugt til Julebæk i 1866, og endnu engang slås man af, hvor stærk en erotisk oplevelse en 'hvid nakke' kunne vække i Guldalderens 1800-tal.

Tematisk kredser bogen om 'opdagelsen' af Nordkysten – hvordan Heibergerne, Holger Drachmann, P.S. Krøyer samt andre kunstnere i anden halvdel af 1800-tallet begyndte at valfarte nordpå. Som med Skagen var det primært lyset og naturen, der trak kunstnere nordpå, og selv om mange kunstnere rejste videre – netop til Skagen – blev Nordkysten i hvert fald for Drachmann det sted, han følte sig allermost hjemme. I kunstnernes fodspor fulgte først Helsingørs og siden Københavns overklasse, som med deres villabyggerier, haveanlæg, køkkenhaver og tennisbaner på afgørende vis fik præget området kulturlandskab.

Som Madsen understreger, gik udviklingen på Nordkysten utrolig hurtigt. I 1847 kunne Johanne Louise Heiberg træde på 'jomfrueligt' land, mens Drachmann allerede i 1898 kunne begræde, at den Nordkyst han kendte og elskede var forsvundet. Om end Nordkystens popularitet nok først toppede i første halvdel af 1900-tallet, havde Drachmann forstået, hvilken retning udviklingen tog. På baggrund af ændrede ferievener i anden halvdel af 1900-tallet undermineredes eksistensbetingelserne for mange pensionater og sommerpensioner, mens den stadig stigende valorisering af området og de øgede økonomiske muligheder skyndede på udstykningen af de store grunde og havearealer, hvorfor området med tiden forandrede karakter. I dag er de fleste pragtvillaer med deres store haveanlæg væk, og i deres sted er vokset

frimærkegrunde og 'spekulationsudstykkede' parcelhuskvarterer.

Som også den flittige brug af ordet 'herlig' lader ane, er stemningen i fremstillingen let, men engageret. Som den *connaissanceur* Lars Bjørn Madsen unægtelig er, fornemmes der dog også en stemning af vemodighed over udviklingens gang, og for Madsen synes demokratiseringen af Nordkystens goder ikke at opveje tabet af kulturlandskabets skønhed.

Hvis man skal pege på bogens svagheder, er det, at dens arkitektoniske og bygningstekniske detaljerigdom, for den fordringsløse, til tider kan være – om end lærerig – en smule overvældende.

Da det nu er en kulturhistorisk fremstilling, savnes der også en tættere beskrivelse af menneskerne og kulturerne på Nordkysten. Selv om Madsen gør meget ud af at 'tage os ved hånden' og fremmane fortiden, er det som om, at det kun er husene og ikke menneske, der 'vækkes til live'. Hvordan overklasselivet blev levet ud på Nordkysten berøres, men udfoldes desværre ikke.

Kultur mødet mellem den oprindelige befolkning (fiskerne), kunstnerne og borgerskabet berøres også, men kun overfladisk. Som Madsen beskriver udviklingen på Nordkysten, får man det indtryk, at udviklingen foregik helt glat og uden konflikter: fiskerne affandt sig med deres roller som statistere i kunstnernes og borgerskabets nationalromantiske eventyr, mens deres fødeegne og hjemstavn blev forvandlet til et sommercirkus, alene fordi tilflytterne betød penge i pungen. Uden egentligt at kunne bestride denne udlægning af udviklingen kunne en tættere beskrivelse og diskussion af forandringsprocesserne og dette kulturmøde og i hvert fald ønskes.

Slutteligt må bogens flotte udstyr bemærkes: et omfattende personregister og en fin literaturliste, dertil er den overdådigt righoldigt illustreret – næsten en illustration på hver side. De gamle fotos, tegninger, kort og malerierne er alle sammen vel reproduceret og gør bogen meget indbydende. Derudover er den rent fysisk meget appetitlig: lækkert stort format, godt indbundet, papir i en god tyk kvalitet.

Hvorom alting er, er *Nordkysten* et gennemresearchet værk, der overbevisende viser, at Madsen har tjek på området – i bogstavelig såvel som i overført betydning. Da *Nordkysten* tillige er velskrevet, samt den første samlede fremstilling af egnens kulturhistorie, er den en værdifuld tilføjelse til Danmarks kulturhistorie.

Rune Holst Scherg

Sebastian Olden-Jørgensen: Prinsessen og det hele kongerige. Christian IX og det glücksborgske kongehus. Gads Forlag 2003, 225 s., 249 kr.

Sebastian Olden-Jørgensen (SO-J) har med sin fremstilling sat sig for primært "at forklare og perspektivere Glücksborgernes historie i en større europæisk kontekst" (s. 9). Sammenlignet med mange andre fremstillinger af kongehuse eller kongelige personer slipper man for alle anekdoter fra de involveredes privatliv, uden at læseren skal frygte, at de er helt væk. SO-J formår at udrede ikke alene de komplicerede familiemæssige forhold, der førte til, at en lille prins (dog ikke i højden) fra en beskedne familie som følge af såvel familiepolitiske som storpolitiske kabaler ender med at blive den første Glücksborger-konge; thi det viste sig jo, at Frederik 7. ikke formåede at videreføre den ældgamle oldenborgske kongestamme.

SO-J skildrer indfølelse de problemer, Christian stod overfor, da han pludselig i 1863 blev konge og måtte underskrive en ejderdansk forfatning, der var ham så inderligt imod. Hvordan lykkedes det så en konge, der havde en tysk baggrund, og som stædigt fast og urokkeligt støttede Estrups provisoriepolitik og Højres regeringer, og som i 1880'erne, da forfatningskampen var skarpest, var forhadet i brede kredse, alligevel at ende som en populær konge? Det kunne selvfølgelig være, fordi han i 1901 ikke længere turde byde folketingsflertallet imod og i praksis anerkendte parlamentarismen, men det forklarer ikke, hvorfor hele landet allerede i 1892 stod på den anden ende i begejstring over kongeparret, da det fejrede guldbryllup.

SO-J giver svaret på luftforandringen omkring kongefamilien: "*Kongefamiliens internationale succes kombineret med dens åbenlyse danske centrum fungerede som kompensation for det traumatiske nederlag*" (s. 74) – 1864 forstås. Konklusionen er velbegrunder og en logisk følge af, at SO-J sætter sin hele skildring i det europæiske perspektiv, og det er også i den sammenhæng, han skildrer kongefamiliens – ikke mindst dronning Louises – heldige ægteskabspolitik. I dag har det just ikke den store politiske betydning, at to prinser gifter sig med borgerlige forretningskvinder, men i 1800-tallets anden halvdel spillede monarkierne endnu en vis, omend vigende politisk rolle. Så derfor havde det betydning, at den danske kongefamilie kunne skaffe det engelske kongehus en kommende dronning, Grækenland en konge og Rusland en tsarina, og minsandten om det ikke

også lykkedes at få Christian 9.s sønnesøn gjort til norsk konge.

Men kongedømmet i det 20. århundrede? SO-J sætter 1920 som skel i Glücksborgernes historie. Christian 10. har trukket sine antiparlamantariske følehorn til sig efter påskekrisen i 1920, og samme år binder kongen en sløjfe på den nationale fortælling, der begyndte med tragedien 1864 og nu afsluttes med genforeningen, ved at ride over grænsen på sin hvide hest: "*Kort sagt: Han red over grænsen som en national ikon*" (s. 187).

Siden da har det været symbiosen af kongehuset og Danmark som småstat, sammen med de kongeliges evner til at balancere mellem nærhed og distance, der har holdt liv i kongedømmet. Og ifølge SO-J vil hverken EU eller globaliseringen i øvrigt true dets eksistens, thi det nationale er ikke på retur, selv om *nationalstaten* er det.

Denne sondring kan man måske have sine tvivl om, men givet er det nok, at så længe en anden symbiose, kongehus-medier, som SO-J rimeligt nok gør en del ud af, fungerer, vil kongen måske ende som en af de småfyrster, der fortsat findes i Tyskland. Men selv om deres småriger for længst er blevet oplugt, kan der jo fortsat skrives meget om dem. Og med eller uden statslig suverænitæt, Danmark vil stadigvæk have det særpræg, at landet er dansk med en lang historie – og kongerække – bag sig.

Det er bogens force, at den er en politisk analyse, baseret på en omfattende historisk indsigt. Kun kan man undre sig over, at SO-J absolut skal gøre den stakkels Frederik 8., der kun fik seks års regeringstid, til en mislykket skikkelse. Den meget civilt orienterede konge bliver her klemmt af en af SO-J's i øvrigt udmærkede yndlingsteser, at forholdet mellem nærhed og fjernhed også er karakteristisk for det militære, og siden Christian 9. – og desuden også tilbage i oldenborgernes tid – har det militære altid været et centralt element i dannelsen af kongeskikkelsen; kronprins Frederik lever til fulde op til det ideal. Men hvad med dronningen? Hendes rolle og person skriver SO-J ikke mange linier om, men han garderer sig også ved at understrege, at hans skildring af det 20. og 21. århundredes Glücksborgere, som følge af den tidsmæssige nærhed er blevet mere essayistisk.

Der er fundet mange både fine og ind imellem sjældne billeder frem, men desværre skæmmes billedsiden af en rædselsfuld layout og lige så discounted gengivelser. Synd og skam for en så god bog.

Benito Scocozza

Else Østergård: Som syet til jorden. Tekstiltfund fra det norrøne Grønland. Aarhus Universitetsforlag 2003, 298s., 348 kr.

Else Østergårds bog *"Som syet til jorden. Tekstiltfund fra det norrøne Grønland"* om årene ca. 900-1400 er ikke alene imponerende, den er en milepæl i tekstil genstandsforskning. Den viser, hvor langt man kan komme i analyse af tekstiler, når omfattende viden om tekstile materialer og teknikker kombineres med de nyeste teknologiske analysemetoder. Else Østergård bruger håndværket og den tekstile proces som nøglen til en dybere forståelse af genstandene og til at skitsere eller rekonstruere dele af den kultur, de er blevet til i. I sin analyse af dragterne demonstrerer og anvender hun viden, der er lagret i de tekstile materialer og teknikker. Bogen bringer således megen ny viden i en oversigtlig form og i en dokumentationsgrad, som vi sjældent ser. Det er derfor betryggende for både dansk og international forskning, at den allerede er kommet i en engelsk version med titlen *"Woven into the Earth. Finds from the Norse Greenland"*.

Bogen er på 298 sider i stort format og rigt holdigt illustreret både med sort/hvide fotos, tegninger og farvebilleder. Teksten falder i to dele, der er nogenlunde lige store: først tekstdelen, der går til side 147, og derefter katalogdelen med diverse analyseresultater, registre m.m..

I tekstdelen redegøres for udgravningerne fra 1921 og til nu. Ressourcegrundlaget – får og geder – beskrives ligesom forarbejdningen af ulden fra tråd til stof. Særlig stor plads får vævningen. Den engelske forsker Penelope Walton Rogers fra York skriver om sine mangeårige analyser af fibre og farver. På 14 sider får vi en komprimeret fremstilling af laboratorieundersøgelser samt hendes overvejelser og ønsker om en efterfølgende undersøgelse af, hvor langt dette særlige område af norrøn kultur strækker sig (s. 92). Else Østergård går videre med tilskæringen og syningen af dragter og tilbehør, og her viser der sig mange raffinerede symetoder. I alle afsnit er teknikker og arbejds gange illustreret i foto eller tegning. Endelig skrives der om udsmykning af dragterne, om tilbehør, redskaber og pels og skind. Ingen af de bevarede dragter er ydertøj, der formodes at være gået til.

Bogen præsenterer et fuldstændigt katalog over de norrøne tekstiltfund fra 28 lokaliteter både hele dragter og tekstilfragmenter. Desuden indeholder katalogdelen en skematisk oversigt over kulstof 14-dateringerne samt no-

ter, litteratur, ordforklaringer, resumé på grønlandsk, navneregister og endelig opmåling af en dragt, en hætte og en hose.

Bogens titel "Som syet til jorden" refererer til fundomstændighederne på Herjolfsnæs. Her var dragterne brugt som ligsvøb, og den grønlandske permafrost har derfor bevaret dragterne. I kortere perioder var temperaturen så høj, at det øverste lag is tøede så meget, at der kunne vokse revling og dværgpil. Rødderne herfra groede som tynde tråde igennem kister og dragter, og det fik Poul Nørlund til at skrive, at de bogstavelig talt havde syet fundene fast til jorden. Jeg medgiver, at Nørlunds udtryk er poetisk, men som titel på en bog synes jeg, at det er problematisk, fordi det kræver så megen forklaring.

Der gik ikke lang tid i min læsning af bogen, før jeg fik associationer til "den store bog" i dansk tekstilforskning, nemlig Margrethe Halds doktordisputats Olddanske tekstiler, der kom på dansk i 1950 og på engelsk 30 år efter. Olddanske tekstiler indeholder ligesom Else Østergårds bog både en historisk/kulturhistorisk, en tekstilfaglig/teknologisk og en dragthistorisk synsvinkel. Olddanske tekstiler er en bog, som man som tekstilforsker stadig slår op i, og sådan vil det også blive med Else Østergårds bog, hvis analyseapparat er hentet såvel fra humanvidenskaberne som fra naturvidenskaberne. Bogen får derved bredde og dybde. Dertil kommer, at den ikke kun handler om Grønland, men om Europa, hvorved den får vide perspektiver. Rent tekstilt kan der hentes ny viden om vævning, om bindingsmønstre, om den opretstående væv (vægtvæven), om fibre og farver og om hvordan farverne ændrer sig i jorden og endelig om tøjets snit og syteknikker.

Det er imidlertid ikke bare forfatterens viden om det tekstile område, der er bemærkelsesværdigt. Det er også hendes vedholdenhed med at forske i det samme genstandsfelt i mange år – rent faktisk i over 30 år. Hendes ansættelse som konservator på Nationalmuseets Bevaringsafdeling har naturligvis givet hende en nøgleposition, men det er sjældent, at en person fastholder samme forskningsfelt i så mange år og derefter får mulighed for at samle og afrunde de mange års arbejde. I bogen takkes 21 fonde og råd for støtte til forskningen og publikationen, men flere af sponsorerne har givet mere end én gang, så antallet af ansøgninger må have været lammende.

Det var landflygtige islændinge, der på et tidspunkt i 900-årene gik i land i Grønland. De tog land, såkaldt landnam, og grundlagde nordbobebyggelserne Østerbygden, Vesterbygden og senere Mellebygden, og deres efterkommere levede her i de næste 500 år. En af de kendteste

af disse landnamsfolk var Erik den Røde. I middelalderlige dokumenter og i sagaerne kan vi læse om de norrøne grønlændere, som nordboerne også kaldtes. Arkæologiske udgravninger kan bekræfte, at mange af sagaernes hændelser har fundet sted. En topografisk beskrivelse fra 1300-årene oplyser, at der i bygderne er ca. 300 gårde, 2 klostre og 16 kirker, heriblandt en domkirke på Gardar. Der er senere skrevet meget om de norrøne grønlændere, - selv efterlod de sig kun et stort antal runer og runelignende indskrifter ristet på gravkors, pinde og på tekstilredskaber.

Der er fremsat mange gisninger om, hvorfor nordboerne forlod deres hjem f.eks. fordrevet, uddøde eller flygtet. Endnu har vi ingen entydig forklaring, men Else Østergårds bog dokumenterer, at nordboernes samfund lige til det sidste var et samfund i overskud. Tekstilernes art og udførelse lå på et så højt internationalt niveau, at der ikke kan være tale om et folk i opløsning. Tekstilerne er det håndgribelige bevis på, at "alt var vel", som Else Østergård udtrykker det.

Den konkrete sammenhæng for publikationen er det dansk-grønlandske tværvidenskabelige forskningsprojekt "Mennesker, kultur og miljø i fortidens Grønland", der startede i 1995 med deltagere fra flere lande, bl.a. Island, Canada, Storbritanien og USA. I dette projekt vil forskere belyse de gensidige relationer mellem Grønlands forskellige kulturer og på baggrund heraf forklare de kulturelle og sociale forandringer i de eskimoiske og europæiske samfund i Grønland. Som en naturlig del af forskningsprojektet indgår studiet af de norrøne grønlænderes klædedragt, der nu publiceres i nærværende bog.

Forskningsprojektet har også en tæt sammenhæng med den igangværende tilbageføring af dele af Nationalmuseets grønlandssamling til Grønlands Nationalmuseer. En stor inuitsamling er allerede flyttet tilbage, og nordbogenstandene vil følge efter. Men de originale dragter tåler dårligt at blive udstillet, hvorfor det er besluttet at fremstille rekonstruktioner, og her kommer Else Østergårds bog ind som en forudsætning for arbejdet med at skabe så sandfærdige rekonstruktioner som muligt.

Netop rekonstruktionsopgaverne forklarer, hvorfor der har kunnet udføres så mange og så kostbare teknologiske analyser af de tekstile fund for bl.a. at blive sikre på dateringer, på fibres art og på trådes og dragters oprindelige farver. For de brugte mange farver.

Bogen - eller nærmere dens læsere - havde fortjent en forfatterbiografi, så man med det samme blev klar over, at Else Østergårds udgangsposition er konservatorens. Uden denne

viden kan en del i bogen synes indforstået. Der er nemlig hverken tale om en traditionel tekstilhistorisk undersøgelse eller en traditionel dragthistorisk undersøgelse. Bogen er en blanding af disse to perspektiver kombineret af en konservator med usædvanlig høj tekstil ekspertise og indføling og med adgang til de nyeste teknologiske undersøgelsesmetoder.

Det faktiske antal af teknologiske prøver er ikke angivet i bogen, og et spørgsmål til Else Østergård fører ikke til et eksakt svar, men til en beretning om fundomstændighederne, og hvor forskellige disse har været over den ca. 80-årige periode, som der er tale om. Fundnumrene på Nationalmuseet på de første fund - dvs. fra Herjolfsnæs - dækker i bedste fald en pose eller en kassefuld tekstiler; de nyudgravede fund indkom i plasticposer, men ikke sådan, at hvert tekstilfragment havde sit nummer. Else Østergårds bud på det samlede antal teknologiske analyser er 5-600. Som læser mangler jeg en dialog med forfatterne om de metoder, der er brugt for at fravriste tekstilerne oplysninger. I bogen sættes valgte metoder og teorier ikke til diskussion, f.eks. berøres det ikke, om der evt. er mangler eller usikkerheder ved de anvendte analysemetoder. Allersidst i bogen er der f.eks. opmåling af tre dragtdele, men ganske uden tekst eller problematisering. Kun oplyses det, at opmålingerne er foretaget af Else Østergård. Når bogen netop skal anvendes som hjælpemiddel til rekonstruktion af dragter til udstillingsbrug, kunne det have været givende, om forfatteren havde problematiseret disse opmålinger og diskuteret forskellige principper, der kan anlægges ved rekonstruktion af snit. Skal opmålingen f.eks. gengive dragten, som den er fundet, eller skal opmåleren forsøge at konstruere en tegning af dragten, som den så ud, da den var ny? Hvilke af disse to typer opmålinger er der tale om i bogen? Eller er det en helt tredje?

Undersøgelserne af tekstiler og redskaber har tilsammen påvist kontakter til det amerikanske kontinent og til Europa, idet de har afsløret, hvorfra ikke kun råvarer og teknikker kom, men også hvordan nordboerne lod sig påvirke af nye ideer og f.eks. udviklede et særligt grønlandsk stof, som de både brugte til deres egne dragter og eksporterede til Europa. Denne bog viser, at de norrøne grønlændere klædte sig efter de nyeste europæiske modestrømninger, og at de opfattede sig som værende en del af det middelalderlige Vesteuropa.

Af ovenstående fremgår det, at jeg synes "*Som syet til jorden*" er en meget væsentlig bog. Derfor ønsker jeg mig også mere fra Else Østergårds hånd. Hun er ubetinget den forsker, der pt. har den mest omfattende viden om de norrøne grønlandske tekstiler, og derfor kunne

hun gå videre med en undersøgelse af, hvilken status tekstilarbejde gav kvinder i det middelalderlige grønlandske samfund. Else Østergård har faktisk selv givet bolden op, for på side 20 opfordrer hun bogens læsere til at overveje, "hvorledes nordbokvindens betingelser eller position i samfundet var, eftersom den kunne ytre sig i sådanne tekstile færdigheder". Bogen er udtryk for fornem genstandsforskning, men jeg mener, at Else Østergård kan trække meget mere ud af sin empiri.

I en efterfølgende undersøgelse kunne der fokuseres dels på den status, som kvinderne personligt fik på grund af deres færdigheder, dels den status, der kom til at ligge i de forskellige typer tekstiler.

Kvinder, der lærte at fremstille tekstiler, tilgængede sig både færdigheder (f.eks. at spinde eller væve), viden (f.eks. omuld- og trådtyper) og kundskaber (f.eks. tekniske og menneskelige). Det er spørgsmålet, hvilke tekstilarbejder der befordrede hvilke typer læring, og det er tekstilerne selv, der kan give os svar på disse spørgsmål. Men det kræver en forsker som Else Østergård for at kunne vurdere f.eks. sværhedsgraden i de forskellige teknikker og sætte dem op i en progressionsskala i forhold til en problemstilling om f.eks. position og status. Mange kan lære at væve; færre kan lære at væve godt og endnu færre bliver i stand til at gå videre og udvikle vævning bl.a. ved at skabe nyt. Et samfund kan have brug for alle tre typer vævere, og spørgsmålet er så, om en rubricering af de grønlandske vævere f.eks. kan kaste lys over det middelalderlige samfund. Gennem analyse af tekstilerne kan der fremdrages et billede af kvindernes kvalifikationer og kompetencer og af, hvilke evner, færdigheder og viden de har været i besiddelse af.

Sammenholdt med andre kilder, f.eks. sagerne og kirkens og klostrenes skrifter, vil der kunne uddrages viden om kvindernes status, hvilket igen kan sige noget om tidens menneskesyn og forholdet mellem de to køn i det norrøne samfund.

Side 146 skriver Else Østergård, at tekstilerne er så professionelt udført, at undervisning af kvinderne og en egentlig specialisering synes nærliggende. Hvis der vitterlig var tale om specialisering, kan den skitserede undersøgelse sige noget om hierarkiet inden for en sådan tekstil specialisering – var farveren f.eks. højere estimeret end væveren?

"Som syet til jorden" er en stor bog – ikke bare indholdsmæssigt, men også i format og vægt! 21x29,7 cm og 1,5 kg. Skriften hører ikke til de største; til gengæld er billederne mange. Med årene er tekstilerne blevet mørkebrune af at ligge i jorden, og en del af billederne er des-

være for mørke til, at man kan se det tekstile materiale. Bogen er sat meget professionelt op, og den blev da også udvalgt til "Årets Bog 2003" af Forening til Boghaandværk og udstillet på Kunstindustrimuseet i forsommeren 2004. Personligt ville jeg gerne have haft bogen i to bind, så jeg kunne blade i kataloget samtidig med, at jeg læste i tekstdelen. Så kunne typerne måske også være blevet lidt større.

Minna Kragelund

Mikkel Venborg Pedersen: Ejdersted. Skitser fra et landskab 1650-1850. Frilandsmuseet, 2004, 203 s., 187,50 kr.

Går man en tur rundt i Frilandsmuseet landskaber møder ens blik uvægerligt den karakteristiske bygning med det høje tag, haubargen Rothelau fra Ejdersted, opkaldt efter sin hollandske bygherre kaldet De roode Leeuwen. Man undres: hvorfor ser den sådan ud, hvorfor ligger den så højt, hvorfor er den omgivet af kanaler, er det en stor bondegård eller en lille herregård? Hidtil har den besøgende ikke kunnet få spørgsmålene besvaret tilfredsstillende. Det har Frilandsmuseet nu rådet bod på. Museumsinspektør Mikkel Venborg Pedersen har i bogen om Ejdersted behandlet ikke bare Rothelau, men hele den strukturelle, økonomiske og kulturelle sammenhæng den var en del af. Bogen starter bredt. Læseren præsenteres for landskabet, dets administration, handelen og ikke mindst myten om Ejdersted som landet med den rige og frie befolkning. De bestemte selv, og de kæmpede for deres traditionsbundne rettigheder. Kapitel for kapitel nærmer vi os bogens egentlige formål, nemlig en karakteristik af hverdagslivet på de store gårde som Rothelau i Ejdersted.

I kapitel II behandles kulturlandskabet, herunder ikke mindst de diger og kanaler, som hele området var så afhængige af på grund af den lave, sårbare beliggenhed. Kampen mod havet, som den manifesterede sig i landskabets diger og kanaler, læses som kulturelle udtryk, der benyttes som indgange til forståelsen af beboerne på de store gårde. Læseren får en umådelig grundig indføring i organiseringen af digebyggeriet, ansvaret for vedligeholdelsen, magtforholdene samt rettigheder og pligter for den enkelte lodsejer. Beskrivelsen når til tider en så teknisk detaljeringsgrad, at læseren ville kunne bygge et dige med bogen som konstruktionsvejledning. Men detaljerigdommen er ikke overflødig, for det er gennem denne beskrivelse læseren opnår en fornemmelse af de forhold, som var så vigtige for menneskene i området,

og som bestemte hverdagslivets struktur. Her formedes landskabets og menneskenes identitet. Storbøndernes sociale og kulturelle identitet og eksklusivitet kom også til udtryk i gårdene haver, som blev almindelige i løbet af 1800-tallet. Haverne blev arrangeret og plejet så de kunne minde om herregårdsanlæg. De blev til statussymboler.

I kaptitel III nærmer vi os hverdagslivet gennem arbejdet på gårdene. Produktionen var delt mellem fedekvæg og malkekvæg samt korn- og foderdyrkning. Noget af det hårdeste arbejde på gårdene var at "lere" jorden. Det betyder, at man langs marken gravede dybe grave, indtil man stødte på den fede mineralholdige ler. Leret blev kastet op på marken og nedpløjet. Til formålet krævedes op til ti heste, der måtte udskiftes flere gange dagligt.

I det sidste kapitel når vi helt ind i gårdene. Her analyseres den materielle kultur. Hvad havde bønderne af inventar, og hvordan blev det brugt? Som digerne, kanalerne og haverne læses også indboet som udtryk. Funktionen opdeles i to nemlig den egentlige brugsfunktion og så den symbolske statuskonsumtion. Ikke mindst analysen af den symbolske statuskonsumtion giver et fabelagtigt godt indtryk af den måde, menneskene på gårdene ønskede at iscenesætte sig selv på. Kilderne til analysen er få, men udnyttes til fulde. Der findes ikke komplette beskrivelser af interiør ej heller dødsboksiffter fra gårdene. Kun udpluk af brandforsikringsoptegnelser og viden om rummenes placering. Spørgsmålet er så, hvordan man når fra beskrivelsen af en fysisk genstand til en forståelse af dens symbolske betydning. Det kræver dels god viden om den konkrete kontekst, men også mod til at gætte kvalificeret, når kilderne tier. Fortolkningen af den symbolske betydning kommer til udtryk flere steder. Om den store kiste med sølvøj og obligationer, som altid stod ved hoveddøren i haubargerne hedder det f.eks.: *"At kisten stod der var således en funktionalitet: den opbevarede visse genstande. Det var også et tegn på den handelsrige gruppe af haubargejere. Og den var et statussymbol for enhver, der umiddelbart trådte ind i rummet. Kisten var som skabene tung og svær, jernbeslået og ofte bemalet. Den var vigtig; den indskrev ejerens væsentlighed i rummet, for tjenestefolk, for besøgende og for ham selv."*(s.150). Ved at læse tingene i deres

sammenhæng opnås en mulig forklaring på deres symbolske funktion.

Selvom den anvendte disposition, som starter i bredden og efterhånden ender smalt, er helt rimelig og logisk, så sidder man som læser hele tiden med ønsket om at kende mennesket før strukturen. Forløsningen kommer først til sidst, selvom vi aldrig kommer helt ind på livet af mennesket i landskabet. En af grundene er de sparsomme kilder til dagliglivet. De anvendte kilder er spændt til det yderste, men brister aldrig uden der gøres opmærksom på, at der må gættes.

Nok er bogen et lokalt studie af et konkret område, men sigtet er bredt. Der drages paralleller til, og inddrages teori fra den internationale litteratur for at forstå de konkrete fænomener. Således gør Mikkel Venborg Pedersen fornemt brug af de allernyeste teorier og metoder inden for kulturanalysen. Det er en bog af høj videnskabelig standard. Sætningerne er korte, klare og velformulerede, men spørgsmålet er, om sproget er tilpasset den almindelige læser, som vel må være Frilandsmuseets gæster i bred forstand og dermed i princippet alle med en vis historisk interesse. Selvom bogen på den ene side er læsevenlig, bærer den på den anden side også videnskabelige karaktertræk som fodnoter, eksplicitte teoridiskussioner og svære fagudtryk. Hvor mange af museets gæster vil mon forstå følgende forklaring af landskabet som kulturelt fænomen: *"Men disse forhold er måske kun den ene side af medaljen, der fortæller om rummets historisk skabte materielle, politiske og økonomiske aspekter. Den anden side er jo oplevelsen af landskabet som medieret af sociale processer som udveksling, konflikt og kontrol, hvilket gør diger, kanaler, bygninger og rumlige strukturer m.m. til scener med kulturel mening."*? (s. 82). Sådanne passager er dog sjældne og tynger ikke det samlede indtryk. Alligevel kunne en simpel flytning af de iøjnefaldende fodnoter til slutnoter bag i bogen måske have givet endnu flere appetit til at finde svar på de mange spørgsmål, som rejser sig, når man ser Rothelau på Frilandsmuseet. Tilbage står en bog, som alle bliver klogere af at læse, også selv om ens hjerte måske ikke lige banker for haubargerne i Ejdersted.

Martin T.H. Bork